

Ivan Fuček

TRAJNA TEOLOŠKA FORMACIJA U TIJELU CRKVE

Ovim predavanjem želio bih dati nekoliko vidika te tematike, da bismo onda mogli povesti stvaran i plodan razgovor.¹ A započeo bih primjerom iz iskustva. Poznajem ga dobro: kolega mi je, mlađi po studiju. Natprosječno je inteligentan. Vrlo kritičan prema svemu što se događa. Dobro je bio prostudirao filozofiju i teologiju — bit će tome uskoro 30 godina. Oboružan tim znanjem, odlučnim distinkcijama, solidnim sistemom studija, svladavši glavne discipline — Sv. pismo, dogmu i moral — on je još i danas u uvjerenju da posjeduje tako solidno znanje da više nije potrebno »studirati«, da nije nužno dalje kopati po teološkim i filozofskim knjigama. »To ja znam« — nerijetko se znao izražavati. Čitao je novine, nekad nešto iz kojeg časopisa, ali nije više pratio gibanja u filozofiji i teologiji, a u egzegezi još manje. I dogodilo se ono što se moralo dogoditi: u četrdeset petoj postade nesposoban za rad s ljudima. I danas se čudi zašto ga ljudi ne prihvaćaju: ta on mi donosi jasne principe, ima jasnu nauku, a ne »zama-gljivanja« i »čuda« današnjih teologa i novih pastoralaca, kako se izražava. A nije ni primijetio da ga je vrijeme pregazilo. On je, uza sav svoj nekad odličan studij, posato nesposoban za rad. Nije osamljen slučaj.

Želim još napomenuti da se i sa stotinama sestara: odgojiteljica, katehistica, učiteljica novakinja... događa isto. Samo jedno iskustvo. Bila je vrsna katehistica. Djeca su joj odasvud trčala. Drugi su joj bili zavidni jer je kod nje uvijek bila najveća skupina. Nikad nije ima-

¹ Predavanje je održano na sastanku bivših slušača Odjela za kršćanski nazor Filozofsko-teološkog instituta DI u Zagrebu, prigodom desete obljetnice tog Odjela, 4. lipnja 1981.

la vremena da nešto pročita, nikada da se pravo pomoli, nikada da se malo sabere. Poslovi su se gomilali. Ona je i dalje bila katehistica, ali djeca su sve manje dolazila. Oni stariji više je nisu tražili. Radila je sve više, ali sa sve manje ploda. Umjesto da neke poslove odbaci, da se sabere, da se ponovno dade na solidno proučavanje, na sabranost i molitvu — postala je razlivena, nervozna, pomalo frustrirana. Neuspjeh je neminovno uslijedio. I evo je sad razočarana i ogorčene. Naravno, svi su krivi, dakako, i njena podmakla dob, o kojoj ne vodi računa ni sada.

Neminovnost trajne formacije

O čemu se radi? O živoj *potrebi* trajne teološke formacije. Ta se potreba jednako odnosi na sve koji su nekad (prije 10 ili 5 godina) završili studij teologije, potom su bačeni u vrtlog rada, a sada se pomalo već osjećaju ispražnjeni, osušeni, iscijeđeni...

Nedavno se rodila sistematska trajna teološka formacija u krilu Crkve, ali već nam se čini stara, svakako bogata iskustvom. Tečajevi, seminari u raznim oblicima, obnove molitvenog i drugog tipa, savjetovanja odgojitelja itd. idu smjerom trajne formacije u Crkvi. No ne svi jednako smjerom i »trajne teološke formacije«. Kard. Garrone je prije nekoliko godina rekao da je danas »trajna formacija, ili kako god je nazivamo, uvjet života ili smrti... Prošlo je vrijeme kada se moglo misliti... da je čovjek prije braka ili vojske morao naučiti i saznati sve što bi mu bilo potrebno za život.«²

Možemo dodati: prošlo je vrijeme kada je inženjer, nakon svršenog studija, mogao čitav život dalje živjeti i raditi od naučenog; prošlo je vrijeme kad su liječnik, profesor, socijalni radnik, napose psiholog, pedagog... saznali za vrijeme studija sve što im je kasnije bilo nužno za profesionalni posao. I stoga na svim poljima ljudskog znanja i umijeća raste zanimanje za trajnu formaciju. A kršćanski je život u svojoj biti Božja sila u ekspanziji, suoblikovanje Kristu koji ima doći, rast u napetosti prema punini koja se u cijelosti nikad ne postiže ovdje. Pojam o kršćanskom statičkom životu koji se živi kao ponavljanje ili nagomilavanje uvijek istih čina, izvedenih uvijek na isti način, posve je protuevandeoski. Stoga je kerigma Crkve, njena liturgija, njena evangelizacija, propovijedi, kateheze — sva njena pedagogija usmjerena odraslima, mladima i djeci — oduvijek bila »trajna formacija« oko upoznavanja i življenja kraljevstva Božjega. Zato pojam trajnog odgojnog procesa po sebi nije posve nov. Nove su zgusnute imperativne njegove današnje potrebe. Novi su znakovi vremena koje živimo. Oni su neminovna volja Božja koja se novom silinom zahtjeva stavlja na sve nas pozvane na spasovno djelo Crkve.³

² Cit. u P. BROCARDO, *Formazione permanente del clero e dei religiosi nel Magistero recente*, u: P. BROCARDO (brigom), *La formazione permanente interpella gli studi religiosi*, Elle di ci, Leumann, Torino, 1976, 123—124.

³ Ondje, 125—126, 126—143.

U tom smislu, ne upotrebljavajući još izraz »trajna formacija«, govori Kodeks crkvenog prava klericima (cc. 129 i 131), redovnicima (c. 591), osobito s obzirom na tzv. »treću probaciju« za redovnike (»Sedes sapientiae« od 1956.), zatim Drugi vatikanski sabor na više mjesta, kao i cjelokupnim svojim pastoralnim usmjerenjem (»Perfectae caritatis«, br. 2; »Optatam totius«, br. 22; »Presbyterorum ordinis«, br. 19; »Christus Dominus«, br. 16). Nakon koncila slijedi čitav niz dokumenata Crkve (»Ecclesiae sanctae«, br. 19; »Cirkularno pismo Sv. kongregacije za kler predsjednicima BK o trajnoj svećeničkoj formaciji« g. 1969.; »Ratio fundamentalis« g. 1970.; sve do »Evangelii nuntiandi« g. 1976. i »Catechesi tradendae« g. 1979.), a svi u istom zamahu trajne obnove.⁴

Izostavljam ovdje premnoga ostvarenja koja su se u tom smislu dogodila u općoj Crkvi, pa i u našoj mjesnoj. Želio bih istaknuti da je i ova inicijativa sastanka sestara, bivših studentica »Odjela za kršćanski nazor« Filozofsko-teološkog instituta DI u Zagrebu, potekla iz istih želja trajne teološke formacije: svake godine sastanak, studijski premljen i molitveno produbljen za koji će i sestre pridonijeti svoj obol rada i spremanja — imao bi s vremenom postati zbijena teološka obnova s prikladnim informacijama o kretanju teološke misli, pastoralnim metodama i o novim katehetskim nastojanjima. Takvi sastanci imali bi postati zaista obogaćenje: podržavanje one vatre koja je zapaljena tijekom studija, a koja treba da trajno gori kao »olimpijska vatra« kako bismo bili svaki na svome mjestu sposobni odgovoriti mnogostrukim zdacima koje na nas stavlja Crkva.

Neminovnost teološke formacije

Govorimo u prvom redu o trajnoj teološkoj formaciji. Treba znati da je teologija u trajnoj promjeni. Ne radi se tek o produbljivanju teoloških pitanja, o novim rezultatima istraživanja, ni o novim središnjim točkama interesa. Ne radi se samo ni o novim temama koje se guraju u prvi plan, a nameće nam ih situacija vremena. Ne radi se tek ni o novim smjerovima teologijâ, od kojih neke brzo umiru poput »teologije Božje smrti«.

Čini se da smo danas prekoračili kritični prag gotovo u svim teološkim disciplinama pa se na nepreglednom gradilištu izvanredno mnogo radi: podižu se obnovljena i nova zdanja. A budući da se nalazimo u ateističkom društvu, mi smo i u filozofiji i u teologiji uvijek iznova suočeni s onim najosnovnijim problemima ljudskog života, na koje valja dati uvijek svježije odgovore tom i takvom čovjeku današnjice.

⁴ Usp. nasl. *Stalna ili ekvilibrirana obnova*, u *Catechesi tradendae*, br. 17, gdje se govori da kateheza »treba stalnu obnovu, s obzirom na proširenje samog koncepta, u svojim metodama, u traženju prikladnog jezika, u upotrebi novih sredstava prenošenja poruke... Uobičajeno ponavljanje vodi k učmalosti, mlohavosti i konačno u paralizu... Potrebno je da Crkva danas zasvjedoči... mudrost, odvažnost i evandjeosku vjernost u traženju i primjeni puteva i novih smjernica...« Cit. prema hrv. prijevodu u *Katheze* (br. 4, 1979), str. 33.

U teologiji posebno, od sistematske teološke refleksije koja je bila organizirana u velikim traktatima, danas se veća pažnja daje *iskustvu*, inventaru i kritici »živuće vjere« koja ima sadašnju vrijednost za kršćansku egzistenciju uopće. Najveći teolozi današnjice idu putem iskustva u vjeri.⁵ I ta nova polarizacija ima istančan osjećaj i za književni izričaj i za lijepu i prilagođenu riječ tom čovjeku, čak i za pjesnički izraz, a da se ništa ne okrnji od onog strogo teološkog. Pišu se kratki znanstveni prikazi, nerijetko nabijeni konkretnom pastoralnom primjenom. Prikazi su redovito daleko od pukog objektivno-suhoparnog znanstvenog razlaganja, već su općenito vrlo osobno obojeni.

Osobito je, kako je inače svima poznato, teško stanje na području moralne teologije. Tu se radi o raskoraku između pravila i života, između crkvenih normi i konkretnog djelovanja. Praksa kršćana, osobito na području seksualnog i bračnog morala, često se udaljuje od službenih dokumenata Crkve pa izaziva dvostruku krizu: krizu crkvenog autoriteta, s jedne strane, i krizu same moralne teologije, s druge strane; ukoliko je još normativna znanost, čini se da se normativna moralna sve više povlači.⁶

Problem je s jezikom i jezičnim izričajem. Živi jezici unose ne samo novu terminologiju, koja još nigdje nije izgrađena ili ustaljena (a možda neće moći ni biti), nego ti jezici nerijetko unose i samu promjenu pojmova: Evropa će, na primjer, neke stvari pod utjecajem svoje kulture drukčije razumijevati, Latinska Amerika drukčije, Afrika i Azija drukčije.

Zanimljiva je i pojava »eksplozije« studenata teologije na nekim evropskim i američkim sveučilištima i fakultetima. Na stotine slušača, od kojih tek najmanji postotak misli na đakonsko ili svećeničko ređenje. Time se najavljuje budućnost teologije. Čini se, naime, da će teologija budućnosti sve više privlačiti, jer će se radati iz *iskustva* ljudi, iz iskustva vjernika, na osobnom i unutrašnjem »humusu«, na onom netematskom i transcendentnom što čovjek u sebi posjeduje. Vjera i razni vidici modernosti razvit će širi i veći dijalog pa će to zahvaćati razne ljude u najširim društvenim razmjerima.

Očekuje se, dakle, da sutrašnja teologija još više nego ova sadašnja izvire iz najdubljeg intenzivnog osobnog duhovnog iskustva. To će biti iskustvo u Duhu Svetom. Razne teološke refleksije o vjeri ili razne teologije (transcendentalna, t. oslobođenja, t. zemaljskih realnosti, nade, pneumatološka t., novobizantska i dr.) više će biti prilagođene i odgovarati kulturnim sredinama negoli do sada, pa se već ozbiljno govori i o »inkulturaciji teologije«. U tom bi smislu »humus« — plodno tlo teološke refleksije, bila upravo situacija pojedinih Crkava i pojedinih kulturnih krugova.

⁵ Osim K. Rahnera, za koga se zna da su mu mnogi spisi plod vlastitog vjerskog iskustva i doživljavanja, osobito se u tom smislu spominje »teolog-mistik« (kako ga neki nazivaju) Hans Urs von Balthasar i dr.

⁶ Usp. zanimljivo djelo: A. RÖPER, *Objektive und Subjektive Moral. Ein Gespräch mit K. Rahner*, Freiburg-Basel-Wien 1971 (tal. prijevod *Morale oggettiva e soggettiva. Una conversazione con Karl Rahner*, Ed. Paoline, Roma 1972).

U svemu je, dakle, očividno da sutrašnja teologija neće biti samo školska nego će pomalo zahvaćati sve šire načine prenošenja poruke, uvijek u novim oblicima koje će iznova diktirati to vrijeme i prostor. Teologija neće više biti rezervirana samo za klerike, nego, jednostavno, za sve slojeve u Crkvi i društvu: sestre i laici sve se više bave teologijom.⁷

Naravno da se nameću premnoga pitanja: Kako sačuvati jedinstvo teologije u toj pluralnosti? Hoće li biti važnije znanstveno istraživanje ili će biti značajnija znanstvena publicistika? Kako ćemo uspješno prikazati tajne vjere čovjeku koji misli isključivo tehnički, metodom slike, koji više ne umije smireno reflektirati?

Za nas je važno uvijek iznova uočavati slične promjene na horizontu, priznati ih, pa makar se radilo o novim teškim zadacima koji se stavljaju na nas, i sobzirom na uvijek nov studij, i s obzirom na uvijek novo produblјivanje u smislu proživljavanja — što se redovito čini kroz osobnu molitvenu refleksiju. Ako ikad, onda bi trebalo da danas budemo »specijalisti« u svojoj vjeri prije svih ostalih specijalizacija. Zato ne samo uvijek novi studij, nego »studij na koljenima« — kako rekoše stari — postaje opet novo, moderno načelo udublјivanja u vjerske istine. »Specijalist u vjeri«, naime, nije čovjek koji samo zna ono što vjeruje i naučava, već prije svega čovjek koji to živi i životom svjedoči.

Prednost teološke formacije

Usporedimo još bar tri vidika trajne formacije kako bismo uočili zamašitost upravo teološke formacije, ili drugim izrazima »religiozno-duhovne«.

a) Danas se stručno-profesionalna trajna formacija često provodi i među redovnicama.⁸ Prije svega nastoji se da nijedna kandidatice u novicijat ne ulazi prije negoli je svršila neku stručnu izobrazbu i stekla bar neku kvalifikaciju. Ta se formacija nastavlja. Medicinska će sestra, zbog ambijenta bolničkog rada i trajnog kontakta s novim metodama medicine (čestim predavanjima i seminarima) primati uvijek bar u nekoj mjeri nova znanja, usavršavati se u svom stručno-profesionalnom zanimanju jednako kao i civilne sestre s kojima radi. Manje će mogućnosti u tom pogledu imati neka profesorica, ekonomistica, tehničarka, ako su namještene u samostanu i ne rade u službama zajedno s ostalim stručnim osobljem iste kvalifikacije. Zbog naglog napretka znanosti i tehnike, potrebno je da se i sestra stalno dalje izgrađuje kao stručno-profesionalni radnik kako bi odgovorila

⁷ Usp. J. P. JOSSUA, *Gli spostamenti attuali e l'avvenire della teologia*, u *Concillium* (tal), 5, 1978, 161—177.

⁸ Usp. P. BROCARDO, *Vita religiosa in prospettiva di formazione permanente*, u: *Isti* (brigom) *La formazione permanente* (usp. bilj. 2), 145—180, osobito 173.

svojim posve stručnim zadacima na konkretnom području građansko-profesionalnog djelovanja. Valja biti svjestan činjenice da i stručno znanje danas vrlo brzo zastarijeva i da redovnica u kratko vrijeme, ne napreduje li i dalje u svojoj struci, ostaje sve više negdje na rubu svoje profesionalne sprema pa se s tog ruba može čak omaknuti i ispasti iz stručnosti.

S druge pak strane, u vezi s tim više nego prije postoje i veće opasnosti za njenu vjeru, njenu sabranost i pobožnost. Opasno je da religiozne vrijednosti na kojima se temelji njena egzistencija redovnice dođu u pozadinu. Još veće opasnosti prijete od ambijenta u kojem živimo, a on je sekulariziran i sekularističan: opća poplava praktičnog materijalizma, koja ne štedi ni nas redovnike. Kršćani općenito više traže od one redovnice koja je izobraženija ili koja posjeduje više kvalifikacije. Svaka takva redovnica i cijela zajednica treba da su svjesne da je, s jedne strane, nužno ići u korak s vremenom da se ne bi upalo u neku mentalnu sklerozu. S druge strane, njena profesionalna spremnost i stručnost neće mnogo značiti — možda će značiti čak i manje od stručnosti običnog laika koji nije vjernik — ne bude li svjesna svoje misije evangelizatora, ne bude li gorjela Božjom vatrom u Duhu da na svom radnom mjestu svjedoči Evanđelje uvijek zanosno, svježe, oduševljeno — a da i ne misli o tome.

b) Slijedi pastoralno-tehnička trajna formacija.⁹ Dolazi mi na pamet odlomak iz »Evangelii nuntiandi« (br. 40) gdje se postavlja pitanje »kako evangelizirati« budući da se »načini evangelizacije mijenjaju prema različitim okolnostima vremena, mjesta, kulture i tako su, na neki način, (trajni) izazov našoj sposobnosti otkrivanja i prilagođivanja«. I zato će uvijek iznova pronalaziti »najprilagođenije i najdjelotvornije načine za prenošenje evanđeoske poruke ljudima našeg vremena«.¹⁰

Poglavarica neke velike Družbe jednom reče: »Što da počnem sa sestrama koje još nisu stare, ali su već gotovo posve nesposobne za prijašnji apostolski rad?« I psihologija, i pedagogija, i katehetika, kao i uvijek nove metode pastoralnih postupaka trajno se razvijaju, napreduju, stare se napuštaju, jer vrijeme to neprestano traži. Današnja drama mnogih redovnika i redovnica usidrena je negdje u osjećaju nevrijednosti sučelice potrebama novog pastoralnog rada. U sučeljenju s tim mnogostrukim našim pastoralnim zadacima nerijetko se događa protivna reakcija: umjesto da se iznova skupe energije i zasuču rukavi, događa se povlačenje u sebe i bijeg, katkad se rađa nekontrolirana i čak razarajuća agresivnost. Takvi ljudi postaju razočarani, frustrirani, doživljavaju se kao ljudi koji nisu uspjeli, koji su pomalo napušteni, pa je opasno ako sve to dostigne pravu ogorčenost.

S druge strane, prijeti opasnost teškog nekontroliranog aktivizma koji u temeljima podgriza duhovni život, katkad ga jednostavno i blokira (»ne mogu više čitati, ne mogu moliti, ne mogu više ništa, suha

⁹ Usp. Ondje, 174.

¹⁰ Usp. *Dokumenti 50*, KS, Zagreb 1976.

sam i totalno ispražnjena« — čuo sam nedavno od jedne starije koja i danas spada među najaktivnije katehisticke). Takva suša redovito je izvor mlakosti u duhovnom životu, kadšto čak i duhovne ruševine, makar u starijim godinama.

Odatle upravo prijeka potreba za prikladnim intervencijama polglavara. Da bismo bili evangelizatori prema danim prilikama i okolnostima, upravo prema zahtjevu »Evangelii nuntiandi« ili »Catechesi tradendae«, to od nas zahtijeva trajan napor dograđivanja, prikupljanja novih znanja, trajnog traženja onog što treba sada na konkretnom terenu, tim i takvim ljudima s kojima radimo, ali prije svega, traži se uvijek iznova trajan unutrašnji zalet i uspon koji nikad ne smije malaksati.

c) Recimo još nekoliko riječi o teološkoj, ili širim izrazom, o religiozno-duhovnoj trajnoj obnovi.¹¹

Susreli ste osobe ažurirane u svojoj struci, koje raspolažu odličnim modernim načinima pastoralnih postupaka, ali koje izazivaju pitanje: »Hoće li izdržati?« Mnogo se zvanje slomilo jer je nedostajala dubinska religiozno-duhovna dimenzija. Ako je religioznost talent — a izgleda da jest, kaže K. Rahner, a sada čak i Esad Ćimić¹² — ako svi nisu dobili jednaku mjeru religioznog talenta (jedni su religiozni geniji, drugi osrednji, drugi religiozni primitivci) osobito je važno predvidjeti hoće li religioznost kao temelj unutrašnjeg života u određenoj osobi izdržati. To je važno kad se šalje na profane studije, na stjecanje kvalifikacija. Ako bi neka sestra posjedovala minimum religioznog, tj. ne osobitu odanost Bogu, teško da bi izdržala pod teretom profanog znanja.

Ali nije dosta da se oslonimo samo na mjeru talenata religioznosti. Treba se vjerski i duhovno trajno uzdizati, trajno puniti svoje unutrašnje akumulatore. Zalihe brzo nestaju. A što ako ih nije ni bilo? Možemo li računati da će u ovoj vjetrometini događaja, u koju su ubačene, naše, osobito mlade, redovnice duhovno izdržati ako se oslonimo samo na novicijat? Valja biti svjestan da kandidatice danas imaju malu ili nikakvu katekizamsku spremu. Tako religiozno nedorasle ulaze u novicijat. Neka on traje i dvije godine, pitamo se, koliko su one uspjele nadoknaditi ono što kroz proteklu mladost na religioznom području nisu dobile? Hoće li to što sada primaju u novicijatu biti dovoljno da izdrže čitav daljnji redovnički život, uz ona redovita pomagala: meditaciju, oficij, ispit savjesti, poneki nagovor, obnove, duhovne vježbe...? Uostalom, ako nije bilo dovoljno religiozne pripreme prije novicijata, hoće li ono što se gradilo u novicijatu zaista

¹¹ P. BROCARDO, *nav. dj.* (usp. bilj. 8), 174—175.

¹² E. CIMIĆ, *Mladi između religije i ateizma*, predavanje održano u Zagrebu 4. travnja 1981.

biti dobro utemeljeno, ili će i to stajati negdje u zraku, ili poput kuće na pijesku? Možda se stanje i s kandidatcima već popravlja. Ipak, dubina i trajnost tih priprava još su uvijek u pitanju.

Stoga je i sljedeće pitanje na mjestu: hoćemo li sutra, ako se zaista ne potrudimo da mladim redovnicama pružimo solidnu teološku podgradnju, temeljitu refleksiju o vjeri i ne osposobimo li ih da sebi odgovore na tisuću vlastitih pitanja, da se učvrste u vjeri i da budu sposobne kao stručnjaci u vjeri svjedočiti drugima — imati u samostanima profesionalno dobro kvalificirane osobe, ili u vjerskom pogledu gotovo primitivne, s malo vjerskog znanja koje bi osmišljavalo i utemeljivalo redovnički život? Hoće li takve redovnice još svjedočiti? Dakako, svjedočiti svojim duhovno-religioznim profilom?

Iz svega ovoga slijedi duboki zahtjev za temeljnom teološkom formacijom i za njezinom trajnom obnovom.¹³

¹³ Prije deset godina (1971.) na molbu Unije viših redovničkih poglavarica Jugoslavije, osnovan je Odjel za kršćanski nazor pri Filozofsko-teološkom institutu DI u Zagrebu, radi stjecanja »dubljeg i šireg teološkog znanja« (iz *Odluke o osnivanju...*, br. 67—31/71). »Svrha je ovog Odjela da daje osnovnu filozofsko-teološku i pedagošku formaciju onima koji ga budu pohađali i da ih pripremi za eventualni izravni apostolski rad što je u skladu s preporukama II. vatikanskog koncila« (Iz: *Statuti Odjela za kršćanski nazor*, A, 3).